

MIEP ZIJLSTRA

Het musiceren in de huiselijke kring of met vrienden onder elkaar is van oudsher een goed Nederlands gebruik geweest. Daarvan getuigen niet alleen vele schilderijen uit de 17e en 18e eeuw, maar ook de oude liedboeken en speelmuziek. In de 19e eeuw werd deze huismuziekbeoefening langzamerhand verdrongen door het concertleven — ook de „kamermuziek” is in wezen concertmuziek! — maar na 1900 ontstond daarnaast van lieverlede weer de behoefte aan dat pretentieloze spelen en zingen zonder bijgedachte aan een uitvoering voor publiek.

Het is merkwaardig, dat de stoot daartoe werd gegeven door de *jeugdbeweging* in de verschillende landen, en wel om in feite buiten-muzikale redenen. In Duitsland waren het de „Wandervogel”-groepen die zich afzetten tegen de burgermaatschappij en die door nauw contact met de vrije natuur zelfstandig wilden bouwen aan een levensbeschouwing.¹⁾ Wat deze onderling zeer verschillende groepen verbond, was het *lied*. In het begin werd het repertoire gevormd door de bekende volks- en trekliedjes, in een bonte mengeling van stijlen. Het door Kurt Dienel en Frank Fischer rond de eeuwwisseling samengestelde *Wandervogel-Liederbuch* geeft een beeld van wat alzo op trektochten en in samenkomsten werd gezongen. Een nieuw geluid bracht Hans Breuer met zijn bundeltje *Zupf, zegenhans!* (1908), waarin voor het eerst werd geprobeerd, de Wandervogel-jeugd in artistiek opzicht iets waardevols te geven: het eigen oude volkslied. Dat musicologen daar later nogal wat liederen tussen ontdekten, die niet authentiek bleken, doet aan dit streven niets af. Dit liedboekje, dat tot in de jaren '30 — toen Hitler de Wandervogelbeweging de nek omdraaide — een enorme populariteit genoot, deed nieuwe liederen ontstaan in de trant van het oude volkslied uit de 15e tot 17e eeuw. Vanuit het zingen van het volkslied en door de vele liederbewerkingen in de oude stijlen kwam een levendige belangstelling op gang voor pre-klassieke muziek, resulterend in bronnenstudie en ontdekkings-tochten in de archieven. Mandoline en trekharmonica moesten het veld ruimen voor gitaar en luit, en het oude polyfone materiaal deed de behoefte ontstaan aan

oude melodie-instrumenten als vedel, gamba, blokfluit, kromhoorn, zink. Uitgevers haakten in op deze nieuwe belangstelling. De door Walther Hensel verzorgde *Finkensteiner Blätter*, die vanaf 1923 maandelijks door Karl Vötterle werden gepubliceerd, legden zelfs de basis voor de bekende en juist voor de amateuristische muziekbeoefening zo belangrijke muziekuitleverij Bärenreiter in Kassel.

In Nederland diende de opleving van de „lekenmuziek” een sociaal doel: het streven om de arbeidersklasse met eenvoudige middelen doel te laten hebben aan kunst en wetenschap, tot dan toe voorbehouden aan de beter gesitueerden, maar bovenal een klinkende vorm te geven aan het gemeenschappelijk beleefde ideaal. In de Arbeiders Jeugd Centrale (A.J.C.), opgericht 1918, deed de Amersfoortse musicus Piet Tiggers belangrijk werk. Zzoekend naar waardevol liedmateriaal, bracht hij — parallel met Duitse musici als Breuer, Jöde en Hensel — uit de archieven weer het oude Nederlandse volkslied te voorschijn en nam dat als basis voor het gezamenlijk muziekmaken. Tiggers was een geboren zangleider en een vakkundig muziekpedagoog, die enthousiasme wist te wekken. De door hem samengestelde volksliedbundels-in-zakformaat *De Lijster*, *De Merel* en *De Wielewaal* werden populair, en de jeugdleiders in den lande konden ook via de radio kennis nemen van dit liedmateriaal, in de uitzendingen van de door Tiggers geleide zanggroep „De Wielewaal.” Als eenvoudig instrument ter omlijsting van de zang introduceerde hij de *blokfluit*, al gebruikt in de Duitse jeugdbeweging. Dit instrument zou, vooral door toedoen van Willem Gehrels, die het gebruikte bij de AMV op zijn in 1938 opgerichte Volksmuziekschool, een enorme populariteit verwerven.

Onder de rooms-katholieke jeugd werkte de neerlandicus Jop Pollmann in dezelfde richting. Ook diens bundels *Het Blonde Riet*, *Het Lachende Water* en *De Blijde Bongerd* brachten waardevol zangmateriaal. Aanvankelijk werkten Tiggers en Pollmann afzonderlijk aan hun ideaal: de verbetering van het volksliedrepertoire en

¹⁾ Zie Ernst Klusen: „Volkslied, Fund und Erlindung”. Ed. Gerig, Keulen 1969, blz. 158.

dr. E. Boekmansrichting
Bibliotheek

het aankweken van een goede manier van zingen. In het begin van de oorlog ontstond tussen beiden een hechte samenwerking. De in 1942 gemeenschappelijk verzorgde bundel *Nederlands Volkslied*¹⁾ beleefde in 1971 de 17e druk en wordt nog steeds veel gebruikt. Binnenkort verschijnt hij in geheel vernieuwde vorm. De ontwikkeling van het beoefenen van muziek uit Renaissance en Barok vanuit deze volksliedbeweging verliep op analoge wijze als bij onze Oosterburen. Oude liederzettingen van eigen bodem en uit Duitsland boden een schat aan vocaal-instrumentaal materiaal. Ook eigentijdse componisten (en menig eenvoudig muzikant met aanleg in deze richting) maakten mooie, bij voorkeur polyfone volksliedbewerkingen. De enthousiaste beoefenaars van huismuziek gingen zich hoe langer hoe meer toeleggen op vóórklassiek instrumentarium.

Een goed voorbeeld van zo'n huismuziek-groep is „Het Nederlandse Lied”²⁾ in Amersfoort onder leiding van Renske Nieweg, die leerling was van Piet Tiggers. Deze groep werd in 1940 opgericht als een zangleiderscursus, teneinde onder de Duitse bezetting niet te laten verloren gaan wat Tiggers en Pollmann al hadden bereikt. Met het volkslied als basis groei-

de het repertoire van eenvoudige meerstemmigheid, en steeds meer leden gingen een instrument bespelen. Als rechtgeaarde huismuziekgroep — die nog steeds wekelijks bijeenkomt — werd en wordt zelden „voor publiek” gemusiceerd. Wel verzorgde „Het Nederlandse Lied” onder leiding van Renske Nieweg vlak na de oorlog enkele jaren onder de titel „Viva la Musica” instructieve, op jeugdleiders en onderwijzers gerichte radiouitzendingen voor de VARA, met als basis-materiaal bovengenoemd bundeltje *Nederlands Volkslied*.

Uit Engeland kwamen twee belangrijke dingen naar ons land: de *volksdansbeweging* en de *bamboefluit*. Het Limburgs Instituut voor Huismuziek en Volksdans werd opgericht, waarin de in oktober 1972 overleden volksdansleider Jan Cox een onvergetelijke figuur is. De in Engeland door Margaret James naar voorbeeld van een Siciliaanse herdersfluit geconstrueerde bamboefluit, die gemakkelijk door amateurs bleek te kunnen worden nagemaakt en die zich door z'n fraaie klank ontpopte

¹⁾ „Nederlands Volkslied”, 267 Nederlandse liederen en canons, verzameld en bewerkt door Jop Pollmann en Piet Tiggers. De Toorts, Heemstede.
²⁾ Zie ook Mens & Melodie 1966, blz. 5 en 1974, blz. 54.

Gerrit Vellekoop

als een ideaal huismuziekinstrument, deed in 1938 intrede in ons land, waarmee de kiem werd gelegd van het Nederlandsche Pijpersgilde.

Toen de huismuziek allerwege begon te bloeien, gingen volkshogescholen huismuziekweekeinden organiseren, teneinde deze amateurs wat ruggesteun te geven. Van lieverlede ontstond de behoefte aan een coördinerend lichaam waar men ook buiten deze voorlichtingsdagen de hulp van deskundigen zou kunnen inroepen. Op initiatief van Gerrit Vellekoop, Marie Veldhuyzen, Renske Nieweg, Wim Mook en kapelaan Miedema — een combinatie van vakmusici en geïnteresseerde leken — werd op 5 mei 1951 te Utrecht de *Vereniging voor Huismuziek* opgericht, met grote instemming van de volksmuziekscholen, volkshogescholen, leraren schoolmuziek en allerlei jeugdbewegingen. Het doel van de nieuwe vereniging was, de huismuziekbeoefening te stimuleren en het peil ervan te verhogen. Als mogelijke werkzaamheden voor de vereniging werden bij de oprichting een aantal dingen genoemd, die nog steeds de pijlers van het werk vormen: het organiseren van cursussen en bijeenkomsten op het gebied van de huismuziek; het verschaffen van informatie over repertoire, instrumenten en andere zaken met betrekking tot

de huismuziekbeoefening; de bijscholing van leiders van muziekgroepen; het uitgeven van een tijdschrift en van voor de huismuziek geschikte muziek.

In de 25 jaar van haar bestaan heeft de Vereniging voor Huismuziek deze punten uitstekend weten te realiseren, eerst met Gerrit Vellekoop als stuwende kracht, na 1972 met Ine Jellema. Al dadelijk werd het tweemaandelijks *verenigingsblad Huismuziek* opgericht, met goede voorlichting over de musiceerpraktijk, besprekingen van nieuwe muziekuitgaven en aankondigingen en verslagen van cursussen en bijeenkomsten. Elk nummer was vanaf het begin voorzien van een losbladige *muziekbijlage*. In de loop van de jaren hebben de leden aldus een bijzonder waardevol bezit aan instrumentale en vocale muziek, met name uit Renaissance, Barok en onze eigen tijd, kunnen verzamelen! Het verenigingsblad groeide van een eenvoudig mededelingenblaadje uit tot een interessante periodiek met waardevolle artikelen naast de gebruikelijke informatie.

Het is onmogelijk, alle muziekweken en -weekeinden te noemen, die onder auspiciën van de Vereniging hebben plaatsgevonden. Instructiecurssussen voor leiders, muziekweken voor kinderen en jongeren, voor hele gezinnen; gericht op een speciaal instrument (gamba, vedel, kleine harp, koperblazers) of op één onderwerp (Dufay en tijdgenoten, Engelse muziek, eigentijdse kamermuziek, moderne improvisatie, grafische notatie); cursussen voor instrumentenbouw (vedels, spinetten, allerlei blaasinstrumenten) en voor het intoneren van klavecimbels. In 1974 werd de eerste muziekweek voor gehandicapte kinderen samen met niet-gehandicapte georganiseerd. Door de muziekweken samen met buitenlandse jeugd (de nu al enkele jaren georganiseerde Duits-Nederlandse en de in samenwerking met International Musicweeks Cambridge vorig jaar voor het eerst gehouden Engels-Nederlandse jongerenweek) werd het cursuswerk in een internationaal kader geplaatst. Ook de bewegingskunst werd opgenomen in het cursusaanbod: oude hofdansen, Barokdans, dansen met kinderen. In 1975 werden 61 cursussen gegeven, met bijna 1800 deelnemers in totaal.

Een bijzondere plaats in het cursuswerk nemen vanaf 1953 de opleidingscursussen voor het *blokfluitexamen van de Vereniging voor Huismuziek* in. Dit is een examen voor leerkrachten uit de *amateursector*, die de blokfluit willen gebruiken

Muziekmaken met Henk van der Meer tijdens de „jubileum-vierdaagse“.

als hulpmiddel bij de muzikale vorming van klas of groep. De eisen omvatten naast een goede speeltechniek, methoediek, kennis van bouw en geschiedenis van het instrument en van de literatuur daarvoor, ook een praktische les aan een groep kinderen.

Een grote rol speelde de Vereniging voor Huismuziek bij het tot stand komen van het *vakdiploma Blokfluit*. In 1955 — waarin de Vereniging de „Koninklijke Goedkeuring“ verkreeg — kwam de vraag van het toenmalige ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, een ontwerp voor een blokfluitvakexamen in te dienen. In datzelfde jaar werd de blokfluit bij ministerieel besluit officieel opgenomen in de Staatsexamens voor Muziek. Hiermee werd het instrument ook in vakkringen als „volwaardig“ erkend. Begaafde spelers als Kees Otten en Frans Brügggen hebben in de praktijk tot dit laatste niet weinig bijgedragen.

Naast het instructie-karakter is vanaf het begin het *dienstverlenende* aspect van de Vereniging belangrijk geweest. Het secretariaat — na tien jaar omgezet in een officieel bureau, waarin Gerrit Vellekoop als directeur een dagtaak had — was steeds een vraagbaak voor groepen en

enkelingen. In 1972, toen drs. Ine Jellema Vellekoops plaats ging innemen, verhuisde het bureau van Soest naar *Catharijnesingel 85 in Utrecht (telefoon 030 — 31 06 79)*. Eind 1975 telde de Vereniging circa 3750 leden en een 20-tal plaatselijke afdelingen met eigen speel- en zanggroepen.

Eind mei is het 25-jarig bestaan gevierd op een wijze, de Vereniging voor Huismuziek waardig: met een vier dagen durend speel-, zang-, en dansfestijn in het centraal gelegen Soesterberg, bekroond door een slotfeest waarin vele vrolijke noten werden gekraakt. Onder leiding van Renske Nieweg, Piet Kunst, Henk van der Meer, Fiet Nafzger en Gert van Surksom, maar ook door de deelnemers onderling, werd die dagen gemusiceerd in groepen en groepjes van allerlei samenstelling wat leeftijden en instrumenten betreft, waarbij ook de improvisatie (onder meer op een originele manier rond het *Antwerps Liedboek*) kansen kreeg.

Zo ging de Vereniging voor Huismuziek haar zesentwintigste jaar in, springlevend en een belangrijke plaats innemend in het bestel van de amateuristische muziekbeoefening.